

АНОТАЦІЯ

Пастушок Т. В. Формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу в процесі фахової підготовки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки. Рівненський державний гуманітарний університет, Рівне, 2023.

АНОТАЦІЯ

У пропонованому дослідженні висвітлено проблему формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу; виконано системний аналіз професійної підготовки такого фахівця; розглянуто особливості професійної діяльності керівника інструментального колективу; вивчено професійну підготовку останнього; експериментально перевірено формування комунікативної культури диригента оркестрового колективу, його взаємодію з учасниками такого, що побудована на інтеграції психолого-педагогічних, музично-теоретичних знань і творчої індивідуальності.

Аналіз студій, дотичних до задекларованої в дисертації проблеми, увиразнив потребу набуття та використання сучасним диригентом оркестрового колективу в ході його творчої діяльності для налагодження взаємодії з оркестрантами спектра специфічних навичок.

Утім, попри значний пласт напрацювань українських учених (О. Олексюк, О. Ільченко, Я. Сверлюк та ін.) у царині розроблення системи організації формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу, проблематика комунікативної культури та специфіки співпраці диригента з оркестровим колективом залишається недостатньо осмисленою. Прикметно, що особливості оркестрового виконання вимагають

розв'язання низки питань, які окреслюють потребу пошуку нового підходу для застосування ефективних методів взаємодії з оркестровими колективами. Вивчення наукових розвідок із проблем комунікативної взаємодії майбутнього диригента оркестрового колективу з його учасниками уможливило формулювання авторського визначення поняття «комунікативна культура майбутнього диригента оркестрового колективу», що передбачає:

- усвідомлення диригентом оркестру сприйняття його оркестрантами;
- бачення та відчуття диригентом за допомогою індивідуального чуття та рефлексійного зіставлення змісту художнього твору, його інтерпретацію;
- здатність диригента рефлексивно відчувати реакцію глядачів на виконувані художні твори;
- осмислення й діагностування комунікативної культури диригента, спосіб організації його індивідуальної сфери діяльності.

У дослідженні висвітлено компонентну структуру формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу, що складається із мотиваційно-ціннісної, когнітивно-пізнавальної, особистісно-комунікативної та діяльнісно-креативної компонент.

Мотиваційно-ціннісна компонента пов'язана із цінністю буття майбутнього диригента оркестрового колективу в соціумі, його індивідуальним прагненням до активної концертно-творчої діяльності, мотивацією до досягнення високого рівня комунікативної культури шляхом самоаналізу, самооцінювання та творчої взаємодії з учасниками оркестрового колективу.

Когнітивно-пізнавальна компонента відзначається спрямованістю майбутнього диригента на самостійно-пошукову роботу, самопізнання та вивчення науково-методичної фахової літератури, упровадження та використання новітніх методів навчання, здобуття індивідуальних музично-

теоретичних знань.

Особистісно-комунікативна компонента окреслює загальний рівень комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу, уміння залагоджувати непередбачувані ситуації, його творче мислення, особистісно-вольові якості та рівень взаєморозуміння з учасниками оркестрового колективу.

Діяльнісно-креативна компонента визначає:

- здатність діагностувати музичні здібності учасників оркестрового колективу;
- уміння корегувати ансамблеві неточності у грі оркестрантів;
- правильне планування індивідуальної роботи з учасниками оркестру та роботу в ансамблевих групах;
- розвиток музичного слуху оркестрантів (мелодичного та гармонічного);
- здатність до самоаналізу художнього репертуару та його інтерпретації;
- застосуванням новітніх методів навчання.

Аналіз досвіду відомих науковців і диригентів-практиків слугує підставою для констатації про те, що сучасна підготовка майбутнього диригента в закладах вищої освіти мистецького профілю має досить вагомі досягнення, зокрема в аспекті вдосконалення оркестрово-диригентської та концертно-виконавської підготовки. На такому тлі постає очевидним брак уваги до проблеми прищеплення високої культури спілкування у процесі підготовки майбутніх диригентів-практиків як детермінанта створення належної атмосфери творчості та ділового партнерства. Саме незаперечна актуальність комунікативної взаємодії диригента й учасників творчого колективу зумовлює доцільність переосмислення підходів до формування

культури спілкування між ними, а також визначає зорієнтованість поліфункціональної професійної діяльності диригента на вдосконалення виконавської майстерності із використанням потенціалу культури спілкування з колективом.

У дисертації обґрунтовано критерії формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу в процесі фахової підготовки –*мотиваційно-ціннісні, когнітивно-пізнавальні, особистісно-комунікативні та діяльнісно-креативні*, що висвітлюють динаміку розвитку особистості диригента оркестрового колективу крізь призму самопізнання та самооцінювання реалізації своїх творчих задумів, набуття відповідного професійного досвіду в концертно-творчій і музично-педагогічній діяльності.

Результати організованого в ході дослідження констатувального експерименту виступили підтвердженням відсутності цілеспрямованої фахової підготовки з формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестру.

Ефективність розробленої в дисертації методики формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу перевіряли в ході формувального експерименту. Рівні сформованості комунікативної культури діагностували, оперуючи критеріями, що ними послуговувалися під час експерименту констатувального. Означений підхід і дані контрольної й експериментальної груп уможливили порівняння результатів діагностувальних зрізів на кожному етапі формувального експерименту для простеження динаміки формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестру внаслідок застосування експериментальної методики навчання.

У межах дослідження визначали ефективність авторської методики в аспекті формування комунікативної культури диригента оркестру шляхом

вивчення особливостей реалізації здобувачами психолого-педагогічних завдань у період проходження практики.

Удосконалення професійної підготовки здобувачів експериментальної групи забезпечувало набуття методичних, лінгводидактичних, психолого-педагогічних знань і вмінь, формування компетентностей, які безпосередньо пов'язані зі специфікою керування оркестровим колективом. Процес формування комунікативної культури тривав протягом усього експерименту – від часу залучення здобувачів до практичної діяльності з першого року навчання в ЗВО. Це давало змогу майбутнім диригентам від початку навчання усвідомлювати специфіку майбутньої диригентсько-оркестрової діяльності.

Підготовка здобувачів вищої освіти у контрольній групі не вирізнялася спрямованістю на засвоєння особливостей комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу, переважно зосереджувалась на опанування загальних методичних основ творчої діяльності з оркестровим колективом, що зумовило менш виразну динаміку формування комунікативної культури порівняно зі здобувачами експериментальної групи.

Результати проведених на початку та наприкінці експерименту діагностувальних зрізів із визначення рівня комунікативної культури майбутніх диригентів оркестрових колективів доводять ефективність методики формування комунікативної культури вище названих фахівців, тобто увиразнюють істотні зміни рівнів сформованості всіх структурних компонент комунікативної культури у здобувачів контрольної групи (зменшення кількості осіб із низьким рівнем комунікативної культури (на 39,37%) та відповідне зростання осіб із достатнім (на 18,78%) і високим (на 13,82%) рівнями). Це слугує підставою для констатації, що впровадження авторської методики роботи з оркестровим колективом зумовило підвищення мотивації у майбутніх фахівців, покращення загального рівня професійної підготовки диригентів оркестру та підвищення

рівня комунікативної культури учасників експериментальної групи, а відтак суттєво позначилося на всебічній взаємодії.

Прикметно, що більшість здобувачів вищої освіти експериментальної групи відчувала потребу вираження особистісних професійних властивостей, само діагностування та ствердження власної індивідуальності, тоді як здобувачі контрольної групи демонстрували своєрідну невизначеність у виявленні індивідуальних особливостей у ході фахової підготовки та незначне прагнення творчої самореалізації.

Розвитку знань, професійних умінь і навичок, індивідуальних особливостей диригента-професіонала сприяло створення нового методичного забезпечення. Розроблені й упроваджені програмні розробки із дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Музична теорія та практика», «Диригування», «Методика викладання фахових дисциплін», «Оркестрово-ансамблевий клас», «Музична педагогіка», «Оркестрово-ансамблеве виконавство», «Диригентсько-оркестрова практика», «Специфіка роботи з дитячим оркестровим колективом», у якій в змістове наповнення закладено висвітлення шляхів формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу, що спонукали до накопичення професійного запасу комунікативних знань.

У дослідженні обґрунтовували побудову методики формування комунікативної культури майбутніх диригентів оркестрових колективів на інтеграції та індивідуалізації. Саме ці ключові елементи уможлиблюють професійне поєднання різних навчальних дисциплін (музично-теоретичного, лінгводидактичного, психолого-педагогічного, диригентсько-оркестрового напрямів), стають запорукою здобуття знань, прищеплення творчого мислення майбутніх диригентів, а також розвитку професійної самосвідомості, що, відтак, стимулює набуття мотивації до здобуття фаху диригента, вироблення

впевненості та професійних якостей.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *уперше*:
схарактеризовано зміст і сутність поняття «комунікативна культура диригента оркестрового колективу»; визначено структуру комунікативної культури диригента оркестрового колективу, складовими якої є компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, особистісно-комунікативний, діяльнісно-креативний), критерії, показники і рівні її сформованості (високий, достатній, середній, низький); виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу в процесі фахової підготовки (розвиток мотивації майбутнього диригента оркестрового колективу до оволодіння комунікативною культурою в процесі навчання; діалогізація освітнього процесу в режимі «викладач – майбутній диригент оркестрового колективу»; застосування практико-орієнтованого підходу у формуванні комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу); в освітній процес ЗВО упроваджено методику формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу, що забезпечує ефективність творчої активності учасників творчого акту;

- *уточнено* сутність поняття «комунікативна культура»;
- теоретично обґрунтовано та систематизовано дидактичний інструментарій формування комунікативної культури майбутніх диригентів оркестрових колективів;

- *подальшого розвитку набули* теоретичні положення щодо змісту, форм і методів формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу.

Практичне значення дослідження полягає в ефективному впровадженні сформульованих у ньому теоретичних положень та одержаних

експериментальних даних в освітній процес закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців мистецького спрямування. Розроблену методику застосовували під час викладання дисциплін «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Музична теорія та практика», «Диригування», «Методика викладання фахових дисциплін», «Оркестрово-ансамблевий клас», «Музична педагогіка», «Оркестрово-ансамблеве виконавство», «Диригентсько-оркестрова практика», «Специфіка роботи з дитячим оркестровим колективом» шляхом впровадження спеціально дібраних вправ, завдань із проблеми вдосконалення форм і методів комунікативної взаємодії в процесі керування оркестровим колективом.

Основні положення та рекомендації щодо формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу в процесі фахової підготовки впроваджено в освітній процес підготовки фахівців мистецького спрямування Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету (довідка про впровадження № 07-10/01 від 13.09.2022 р.), Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (довідка про впровадження № 05-16/133 від 21.09.2022 р.), Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка (довідка про впровадження № 47/21 від 22.11.2021 р.).

Отримані результати дослідження є авторською розробкою формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу в процесі фахової підготовки.

Ключові слова: комунікативна культура, формування комунікативної культури, оркестровий колектив, майбутній диригент, фахова підготовка, управління оркестровим колективом.

ABSTRACT

Pastushok T. V. Formation of the communicative culture of the future chief conductor in the process of professional training. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the academic degree of Doctor of Philosophy in specialty 011 – Educational, pedagogical sciences. – Rivne State University of Humanities, Rivne, 2023.

ABSTRACT CONTENT

This study highlights the problem of forming a communicative culture of future conductors to conduct organizational, practical, artistic and concert work with the orchestral team. The specific features of the professional activity of the conductor of the orchestral group are considered, his professional training is analyzed; the formation of a communicative culture and his interaction with the participants of the orchestral group, which is based on the integration of knowledge from psychology, pedagogy, and music theory, considering the individual features of future conductors, are experimentally checked.

The analysis of scientific research confirms that the modern head of the orchestral team in the process of creative activity for interaction with orchestras has to apply skills of communicative culture, which are inherently specific to some extent.

Summarizing the system of organizing the formation of the communicative culture of the future conductor of the orchestra, we can note the significant contribution of contemporary scientists (O. Oleksiuk, O. Ilchenko, Ya. Sverliuk et al.) in works of musical and pedagogical direction. In most cases, these works are a partial addition to the issues related to the communicative culture and the specifics of the conductor's work with the orchestral team. It should be noted that the specificity of orchestral performance requires solving a number of issues that represent a new approach to the

application of effective methods of working with orchestral groups. Analyzing the scientific works on the problems of communicative interaction of the future chief conductor and the orchestra team, an author's definition of the concept of "communicative culture of the future chief conductor" was formulated, which covers:

- organizational and professional aspects (knowledge, experience, skills, mastery),
- value orientations, which include moral and volitional qualities that determine the attitude to the organization of the rehearsal process, means and results of conducting and orchestral activities,
- conducting general rehearsals and working with orchestral groups,
- individual communication with the participants of the orchestra,
- establishing friendly relations with members of the orchestral team.

This study covers the structure of the component of the formation of the communicative culture of the future chief conductor, which consists of motivation and value, cognitive, personal and communicative, activity and creativity components.

The *motivation and value* component was considered as the value of being a future chief conductor in society, that has an individual desire for the dynamic concert activity, motivation to achieve and improve a high level of communicative culture through self-analysis, self-evaluation, and creative interaction with members of the orchestra.

The *cognitive* component is characterized by the direction of the future conductor towards independent research work, self-discovery, and study of the specialized scientific and methodological literature, implementation and use of the latest teaching methods, and development of individual musical-theoretical knowledge.

The *personal and communicative* component characterizes the general level of communicative culture of the future conductor of the orchestra, the ability to overcome unforeseen situations, his creative thinking, personal and volitional qualities, and the

level of mutual understanding with the members of the orchestra.

The *activity and creativity* component determines peculiar abilities to:

- estimate the musical potential of members of an orchestra;
- correct certain shortcomings in the performance of orchestra members;
- plan individual work with individual members of the orchestra, and work in ensemble groups;
- contribute to the development of orchestra players' ear training (melodic and harmonic);
- teach self-analysis of the artistic repertoire and individual interpretation;
- use computer programs for typing sheet music.

If we consider the experience of previous years, it can be mentioned that the contemporary training of future conductors in institutions of higher artistic education has certain achievements. But considering contemporary social requirements, it needs some adjustment and improvement. The issue of communicative interaction between the conductor and the members of the creative team comes to the fore, which leads to the improvement of the culture of communication. Thanks to modern studies of the conductor's professional activity, his multifunctional creativity should be oriented to the performance requirements of today. In general, the phenomenon of forming the communicative culture of future conductors in the process of working with an orchestra team should be considered in personal and interpersonal relationships, since the acquisition of knowledge and communicative interaction occurs constantly. Therefore, it can be noted that the improvement of the level of communicative culture of the future conductor takes place due to constant interaction with the subjects of influence, namely with the members of the orchestra.

It should be noted that the formation of the communicative culture of the future chief conductor should be aimed at the general development of each student, and the disclosure of his abilities and creative potential. Therefore, the formation of the

communicative culture of the future conductor takes place with comprehensive training in various professional disciplines. Although the acquisition of practical skills occurs with direct participation in the orchestra and leading it during practice. It was determined that the effectiveness of the development of the conductor's communicative culture is provided by the appropriate conditions that contribute to the understanding of the specifics of such professional activity.

The work substantiates the criteria for the formation of the communicative culture of the future conductor of the orchestra in the process of professional training. In particular, motivation and value, content-related, communicative, and operational and creative criteria.

The criteria mentioned highlight the dynamics of the personality development of the chief conductor through self-discovery and self-evaluation to the realization of one's creative ideas and the acquisition of relevant professional experience in concert, and musical and pedagogical activities.

The results of our summative assessment confirmed the lack of purposeful nature of music-pedagogical training, which contributes to the formation of the communicative culture of the future chief conductor. Therefore, it became necessary that in the professional training of future specialists special attention was focused on the psychological and pedagogical factors of communication, the executive training of the members of the orchestra, and certain areas of managerial activity.

The effectiveness of the developed method of forming the communicative culture of the future chief conductor was tested during the formative assessment. Diagnostics of the levels of formation of communicative culture was carried out with the help of the same criteria that were used in the summative assessment. This very approach and data from control and experimental groups made it possible to compare the results of diagnostic tests at each stage of the formative assessment. In such a way we received a complete picture of the dynamics of the formation of the communicative

culture of the future chief conductor as a result of the application of the experimental teaching method.

Carefully analyzing how students implement the psychological and pedagogical tasks during the internship period, we determined the effectiveness of the proposed methodology for forming the communicative culture of the chief conductor.

Improvement of the professional training of the students of the experimental group was ensured thanks to the acquisition of methodical, psychological and pedagogical knowledge and skills, which are directly related to the specifics of managing an orchestra team. The formation of communicative culture took place during the entire experiment, starting with the involvement of students in practical activities, from the first year of study at the higher educational institution. Accordingly, future conductors had the opportunity to understand the specifics of future conductor and orchestral activity from the beginning of training.

In the control group, the training of students was not aimed at studying the features of the communicative culture of the future chief conductor, or at mastering the general methodological foundations of creative activity with the orchestral team. Hence, the dynamics of the formation of a communicative culture was lower than in the experimental group.

The results at the beginning and the end of our experiment of diagnostic tests of the level of communicative culture of future chief conductors prove, that the technique introduced in this study was effective. The results of this experiment indicate significant changes in the corresponding levels of formation of all structural components of the communicative culture of the experimental group. Therefore, the introduction of the author's courses on the methodology of introducing an individual communicative culture of the future chief conductor, as well as the activation of participants of the experimental and control groups, lead to significantly increased levels of communicative interaction among all participants of the experiment with the individual

orchestral team.

In the experimental group, the number of future chief conductors with a low level of communication interaction decreased (by 39.37%), while increased was the number with a sufficient level (by 18,78%) and a high level (by 13,82%). Such results testify to the effectiveness of this method of forming the communicative culture of future chief conductors for organizational and practical orchestra activity in the educational process, and the feasibility of implementing this method in the educational process of higher educational institutions in Ukraine.

The vast majority of students in the experimental group felt the need to study personal professional properties and self-diagnostics. Unlike the students of the control group, they began to understand the affirmation of their individuality. However, the results of the students of the control group showed a kind of uncertainty in the manifestation of individual traits during the conductor and orchestral training, with a small percentage regarding the desire for creative self-realization.

The creation of new methodological support for the program of the formation of communicative culture of future conductors of orchestral groups contributed to the development of their knowledge, professional skills and abilities, and individual qualities of a professional conductor. The programs of special courses on the topic "Ukrainian language (for professional direction)", "Music theory and practice", "Conducting", "Teaching methods of professional disciplines", "Orchestral and ensemble class", "Music pedagogy", "Orchestral and ensemble performance", "Conductor- orchestra practice", "Specifics of working with a children's orchestra group" were developed and implemented by the author, providing them with educational and methodological manuals that developed the professional qualities of future conductors, expanded their professional outlook, forming an idea of the specifics of the conductor's work with the orchestral group and encouraged the professional expansion of communication knowledge.

In addition, it was proved that the method of forming the communicative culture of future chief conductors should be based on integration and individualization. It is these key elements that provide a professional combination of various educational disciplines (in directions of music theory, psychology, pedagogy, or conductor and orchestral), contribute to the development of knowledge, and creative thinking of future conductors, and also contribute to the development of their professional self-awareness, which in turn stimulates the development of motivation to the conductor's profession and the development of his professional qualities.

The scientific novelty of our research lies in the first-ever: the content and essence of the concept «communicative culture of the future chief conductor» is characterized; the structure of the communicative culture of the conductor is determined, the components of which are components (motivational and value, cognitive, personal and communicative, activity and creativity), criteria, indicators and levels of its formation (high, sufficient, average, low); the pedagogical conditions for the formation of the communicative culture of the future chief conductor in the process of professional training are identified and substantiated (development of the motivation of the future orchestra conductor to master the communicative culture in the learning process; dialogization of the educational process in the «teacher - future chief conductor»; application of a practice-oriented approach in the formation of the communicative culture of the future chief conductor); the method of formation of the communicative culture of the future chief conductor, which ensures the effectiveness of the creative activity of the participants of the creative act, has been introduced into the educational process;

- the essence of the concept of "communicative culture" has been clarified;
- theoretically justified and systematized the didactic toolkit for formation of the communicative culture of the future chief conductor in the process of professional training;

– the theoretical provisions regarding the content, forms and methods of formation of the communicative culture of the future chief conductor.

The practical significance of this study is in the introduction to the educational process of special courses, seminars, methodological recommendations on the problems of forming the communicative culture of the future chief conductor, and their application in the course of studying subjects on the methodology of teaching orchestral groups, the history of orchestral performance, the orchestral class, as well as during practical work with the orchestral group.

Theoretical provisions and experimental data formulated in this study were introduced into the educational process of the higher educational institutions of Ukraine. The methodology developed by us can be used in the teaching of the special course “Methods of Working with the Orchestral Collective”, “Music Pedagogy”, as well as in the reading of special courses “Fundamentals of Conductor and Orchestral Performing Arts”, holding seminars on various aspects of the individuality of the communicative culture of the conductor and the methods of managing various orchestral collectives.

The main provisions and recommendations for the formation of communicative culture of the future conductor of the orchestral collective in the process of professional training have been introduced into the educational process of training specialists in the specialty “Musical Art” of the Institute of Arts of Rivne State University of the Humanities (certificate of implementation No 07-10/01 dated 13.09.2022), Taras Shevchenko Kremenets Regional Humanitarian and Pedagogical Academy (certificate of implementation № 05-16/133 dated 21.09.2022), Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University (certificate of implementation № 47/21 dated 22.11.2021).

The obtained research results are the author’s development of the formation of communicative culture of the future chief conductor in the process of professional

training.

Keywords: formation, orchestral team, formation of communicative culture, chief future conductor, methodology, levels of formation, pedagogical conditions.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Пастушок Т. В. Новітні прийоми гри на саксофоні. *Нова педагогічна думка*. 2016. № 3. С. 108–111.
2. Пастушок Т. В. Метро-ритміка, як основний елемент навчання майбутніх музикантів. *Нова педагогічна думка*. 2018. С. 163–166.
3. Пастушок Т. В. Педагогічний концепт формування комунікативної культури майбутнього керівника оркестрового колективу. *Освітні обрії*. 2022. № 1 (54). С. 119–122.
4. Пастушок Т. В. Взаємопоєднуваність основних принципів формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу. *Національна академія Державної прикордонної служби України: зб. наук. пр. Серія: Педагогічні науки*. 2022. № 3. С. 416–428.

Статті в зарубіжних наукових періодичних виданнях:

5. Пастушок Т. В. Формування комунікативної культури диригента оркестрового колективу в процесі творчої діяльності. *International Journal of innovative technologies in social Science*. Warsaw, Poland. 2021 p. С. 25–30.

Наукові праці апробаційного характеру:

6. Пастушок Т. В. Особливості діяльності керівника сучасного оркестрового колективу. *Dynamics of the development of world science: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф.* 2019. С. 34–36.

Праці, які додатково відображають результати дисертації:

7. Пастушок Т. В. Основні шляхи розвитку саксофонові школи в Україні. *Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя*. 2016. С. 152–156.

8. Пастушок Т. В. Проблеми засвоєння метро-ритмічних навичок в учнів дитячих музичних шкіл. *Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя*. 2017. С. 135–138.

9. Пастушок Т. В. Виконавське дихання музикантів-духовиків, як основа культури гри в оркестрових колективах сьогодення. *Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя*. 2019. С. 119–122.

10. Пастушок Т. В. Специфіка комунікації та естетичної культури керівника оркестрового колективу. *Мистецька освіта та розвиток творчої особистості*. 2019. Вип. 5. С. 59–65.